DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-493-4-51

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ЗА ДІЯННЯ, ЩО ПОРОЧАТЬ ЗВАННЯ СУДДІ АБО ПІДРИВАЮТЬ АВТОРИТЕТ ПРАВОСУДДЯ, У НОВОМУ ФОКУСІ УВАГИ ЗАКОНОДАВЦЯ: ЧИ РЕЛЕВАНТНОЮ Є ІНІЦІАТИВА (ЗАКОНОПРОЄКТ № 13137) ВИМОГАМ ЕКСТРАОРДИНАРНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ?

Тетяна КОЛОМОЄЦЬ
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
Заслужений юрист України,
декан юридичного факультету
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, практичної реалізації євроінтеграційних та північноатлантичних прагнень держави з необхідністю актуалізується потреба оновлення правових засад діяльності держави, всіх її інститутів задля забезпечення спроможності її вирішувати питання як поточного характеру, із акцентом уваги на особливості екстраординарних викликів, так і стратегічних завдань. Зміцнення довіри суспільства до судової влади, всіх інститутів правосуддя в сучасних умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні не тільки залишається одним із актуальних завдань забезпечення збереження та функціонування національної системи правосуддя саме у «складних умовах в складний період», а й ключовим стратегічним завданням її подальшого розвитку, інтеграції у європейський та світовий суддівський простір. Невід'ємною складовою відповідних цільових правотворчих ініціатив варто вважати нагальну потребу суттєвого оновлення правових засад дисциплінарної відповідальності суддів (як у частині підстав, актів реагування, так і процедурних питань) стосовно діянь, які порочать звання судді або ж підривають авторитет правосуддя, задля докорінного усунення «тих дефектів, які є проявами корозії» для всієї судової системи, системи правосуддя та держави в цілому. Одним із таких проявів сучасних цільових законодавчих ініціатив можна вважати проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур» (законопроєкт № 13137), у Пояснювальній записці до якого цілком обґрунтовано зазначено, що його поява зумовлена практичною спрямованістю нашої держави на

реалізацію своїх стратегічних завдань та міжнародних зобов'язань, що підтверджується низкою аналітичних документів, серед яких: «… аналіз національного законодавства України з питань дисциплінарного провадження щодо суддів з метою їх оптимізації та спрощення відповідно до стандартів РЄ та найкращих практик держав-членів РЄ, підготовлений у межах проєкту РЄ «Підтримка судової влади України у забезпеченні кращого доступу до правосуддя» (серпень2022 року); аналіз системи дисциплінарного провадження та відповідальність суддів в Україні, підготовлений у межах проєкту «Забезпечення ефективної реалізації права на справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ) в

Україні», який фінансується Цільовим фондом з прав людини та реалізується відділом програм співробітництва РЄ» (червень 2023 року); і, нарешті, аналітичний звіт «Удосконалення підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності», підготовлений Проєктом ЄС «Право-Justice» (січень2025 року)[1]. Поява відповідного законопроєкту викликала неоднозначну реакцію в експертному середовищі – від повної підтримки й дублювання його положень у своїх роботах й аж до «досить стриманої» характеристики й сумнівів щодо його спроможності задовольнити ті виклики, які обумовлені дією екстраординарного правового режиму в Україні. Аналіз його положень дійсно дозволяє все ж таки вести мову про певну дискусійність деяких із них, а отже й «якість» того нормативно-правового підґрунтя, формування якого передбачається для впровадження нової моделі дисциплінарної відповідальності суддів за вчинення зазначеної групи протиправних діянь. Так, зокрема, зосереджуючись на вирішенні питань перегляду та «категоризації» дисциплінарних проступків суддів в цілому, пропонується серед таких виокремлювати й ті, які безпосередньо варто вважати такими, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя, які й слугують «перепоною» у формуванні довіри суспільства до судової влади та правосуддя. Передбачається, що п.п. «а-в» п.3 ч. 1 ст. 106 «Підстави дисциплінарної відповідальності судді» такими діяннями будуть вважатися: « … 3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя: а) невідповідність способу життя судді його статусу, здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, про що такий суддя був або мав бути обізнаний, а також невідповідність рівня життя судді задекларованим доходам; б) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку; в) непідтвердження суддею законності джерела походження

[1] Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур». URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2812617

майна, набутого ним після призначення на посаду судді» [2], а п.п. 9 та 10 ч. 1 цієї ж статті – «9) неподання або несвоєчасне подання суддею декларації родинних зв'язків, декларації доброчесності, подання у таких деклараціях завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей, тверджень; 10) суддю визнано судом винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, якщо до нього застосовано адміністративне стягнення у

виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування»[3]. При цьому у запропонованій категоризації (всі дисциплінарні проступки поділяються на незначні, серйозні та істотні) ці діяння можуть набувати ознак будь-якого із трьох запропонованих різновидів. Так, наприклад, діяння, передбачене п.п. «а-в» п. 3 ч. 1 ст. 106 як «серйозним дисциплінарним проступком», так і «істотним дисциплінарним проступком» залежно від того, якими будуть їх наслідки: « … якщо розмір витрат, майна, матеріальних благ, іншої вигоди чи невідповідності дорівнює сумі від 100 до 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом України про Державний бюджет на 1 січня поточного календарного року» [4] у першому випадку і якщо розмір таких витрат буде дорівнювати понад 500 розмірів прожиткового мінімуму – у другому випадку. Діяння, передбачене п. 9 ч. 1 ст. 107 може бути або незначним, якщо « … призвело до незначних негативних наслідків і його було вчинено суддею, який немає непогашеного дисциплінарного стягнення» [5], або ж «серйозним дисциплінарним проступком», якщо його наслідки ї «серйозними». Лише п.10 ч. 1 цієї статті фіксує безальтернативне правопорушення, яке у будь-якому випадку є «істотним». На перший погляд запропонована «категоризація» дисциплінарних проступків суддів виглядає цілком логічною, визначеною, деталізованою (у порівнянні із чинною редакцією цієї ж статті Закону), оскільки зроблено уточнення, що у разі «… невідповідності способу життя судді його статусу, здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї», дисциплінарним проступком буде таке діяння лише у разі, якщо суддя був обізнаним про таку невідповідність.

[2] Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур» URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2812613

[3] Там само.

[4] Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур» URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2812613

[5] Там само.

Або ж дисциплінарним проступком буде «… непідтвердження суддею законності джерела походження

майна» лише того, яке було ним набуте лише після призначення його на посаду судді, оскільки, як зазначається у Пояснювальній записці, « … адже попередній період діяльності особи досліджується в межах добору та відповідних конкурсних процедур» [6]. Така деталізація, без сумніву, сприяє підвищенню ефективності правозастосування, усуваючи підстави для різноваріативності тлумачення нормативно-правових положень та формуючи підстави для уніфікації практики правозастосування. Проте, «перенасичення» запропонованої редакції статті у Законопроєкті оціночними поняттями, як-то: «незначні негативні наслідки», «серйозні негативні наслідки», «негативні наслідки» дещо ускладнює вирішення сформульованих для Законопроєкту завдань, оскільки будь-яке оціночне поняття пов'язане із суб'єктивним розсудом. І тим більше, якщо саме ці поняття виконують роль критерію поділу дисциплінарних проступків на різновиди із різними правовими наслідками для судді.

Втім, якщо із пропозиціями законодавцям стосовно проступків, їх видового розмаїття в цілому можна погодитися, тоді як у частині модифікації положень, присвячених дисциплінарним стягненням, є певні питання. Пропонуючи систему таких стягнень (ст. 109), передбачається їх альтернативність стосовно незначних та серйозних дисциплінарних проступків й безальтернативність стосовно істотних. І цілому погоджуючись із доцільністю відповідного співвідношення, все ж таки виникає питання, як буде обиратися у вигляді реагування на серйозний дисциплінарний проступок стягнення із поміж «грошового стягнення в розмірі від 25 до 50 %місячної суддівської винагороди з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом шести місяців» та «суворого грошового стягнення в розмірі від 50 до 100 % місячної суддівської винагороди з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом дев'яти місяців», «подання про переведення судді до суду нижчого рівня з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного року»[7]. Вказівка на те, що будуть враховуватися наслідки діянь у контексті «дискусійності» самих положень про такі наслідки викликає чимало питань. Беззаперечно раціональність впровадження майнових стягнень існує (тим більше зарубіжний досвід в наявності), однак чи не буде це підставою для використання їх в якості інструменту впливу на суддю?

[6] Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур». URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2812617

[7] Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур» URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2812613